

УДК 338.48:330.5

ЭТНОТУРИЗМДИ ӨНҮКТҮРҮҮДӨ УЛУТТУК БААЛУУЛУКТАРДЫН МААНИСИ

Султанов Ж.М. – ага окутуучу, ekongeogr@mail.ru
 Низамиев А.Г. – г.и.д., профессор, rashit-eco@mail.ru
 Самиев К.Т. – г.и.к., доцент, k_samiev@mail.ru
 ОшМУ, Ош шаары, Кыргыз Республикасы

Аннотация: Кыргызстанда улуттук баалуулуктарды жайылтууга багытталган этнотуризмди өнүктүрүүгө ыңгайлуу шарттар, Кыргыз элинин улуттук каада-салты, үрп-адаттары, баалуулуктары аймактагы этнотуризмдин өнүгүшү жөнүндөгү маселелер каралган.

Ачкыч сөздөр: этнотуризм, улуттук баалуулуктар, маданият, салттуу билим, кыргыз эли, улуттук мурастар, жарманке, турист.

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В РАЗВИТИИ ЭТНОТУРИЗМА

Султанов Ж.М. – ст. Преподаватель,
ekongeogr@mail.ru
 Низамиев А.Г. – д.г.н., профессор, rashit-eco@mail.ru
 Самиев К.Т. – к.г.н., доцент, k_samiev@mail.ru
 ОшГУ, город Ош, Кыргызская Республикасы

Аннотация: В статье рассматриваются благоприятные условия для развития этнотуризма в Кыргызстане, направленные на продвижение национальных ценностей, традиций и обычаев кыргызского народа и на развитие этнотуризма в регионе.

Ключевые слова: этнотуризм, национальные ценности, культура, традиционное образование, кыргызский народ, национальное наследие, ярмарка, турист.

THE VALUE NATIONAL VALUES IN THE DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM

Sultanov Zh.M. – art lecturer, ekongeogr@mail.ru
 Nizamiev A.G. – D.Sc.(Geography), professor
rashit-eco@mail.ru
 Samiev K.T. – PhD in Geography., docent
k_samiev@mail.ru
 OshSU, Osh city, Kyrgyz Republic

Annotation: This article deals with dissemination directed to national value of ethnotourism, developing of its comfortable conditions in Kyrgyzstan, also traditions and customs of Kyrgyz people, development of ethnotourism in regions.

Key words: ethnotourism, national value, culture, traditional training, Kyrgyz people, national heritage, exhibition, tourism

Учурда туризмди өнүктүрүү үчүн ар бир мамлекеттин өзүнүн тарыхый-маданий баалуулуктарына, жаратылыштык-рекреациялык шарттарына жана географиялык жайгашкан ордуна байланыштуу багыттар негиз боло алат. Кыргызстанда улуттук баалуулуктарды жайылтууга багытталган этнотуризмди өнүктүрүүгө ыңгайлуу шарттар бар. Кыргыз элинин улуттук каада-салт, үрп-адат ж.б. баалуулуктары аймактагы этнотуризмдин өнүгүшү үчүн зор мааниге ээ. Анткени, туризмдин негизинде экономикалык жактан өнүккөн өлкөлөрдүн саны өсүүдө. Анын негизинде өлкө салыктык кирешени гана көбөйтпөстөн, калкка жумуш орундарын камсыздоого көмөк көргөзөт (келген бир турист үчүн 4-5 жумушчу орун түзүүгө болот).

Туризм тармагынын экологиялык жактан зыянсыз таза киреше табуу максаты болгондуктан, адам баласы бул тармакка кайдыгер карабоосу шарт. Жаратылышы кооз, абасы таза, экологиялык таза жаратылыш зоналары, тамак-аш продукциясы бар аймакка

келип, эс алып кетүү, көпчүлүк туристтердин (ички туристтердин да) негизги максаты болуп саналат. Ар бир аймакка келген (өзгөчө чет элдик) туристтерде ал аймактын улуттук маданиятына, каада-салтына, үрп-адатына кызыгуусу зор. Демек, биз этнотуризм аркылуу дүйнө жүзүнө улуттук баалуулуктарыбызды таанытууга жана жайылтууга мүмкүнчүлүктөрүбүз бар. Алсак, 2017-жылдын 7-ноябрында Лондон шаарында өткөн “Дүйнөлүк саякат жарманкесинде” биздин өлкөнүн 6 туроператор катышып, ал жерде көчмөн элибиздин негизги турак жайы – боз үй тигилип, улуттук музыка, шырдак тигүү ж.б. аркылуу кыргыздын улуттук баалуулуктарын жана маданиятын чет өлкөлүктөргө көргөзүп келишкен [5]. Мындай көргөзмөлөргө катышуу менен Кыргызстандын этнотуризмине болгон кызыгууну күчөтүү, андан тышкары, дүйнөдө болуп жаткан түрдүү жарманкелерге, улуттук көргөзмөлөргө катышып, этнотуризмдин өнүгүүсүнө болгон аракеттер көрүлүүдө.

Бирок, кыргыз элинин улуттук баалуулуктары азыркы жаш муундар арасында унутта калып бара жаткандыгы байкалууда. Аларды үйрөтүп, окутуп жана билдирип келечек муундарга өткөрүп берүү биздин милдетибиз болуп саналат. Кыргызстанда улуттук баалуулуктарды сактап калуу жана этнотуризмди өнүктүрүү үчүн түрдүү иш-чараларды (жарманке, долбоор, көргөзмө ж.б.) уюштурууга мүмкүнчүлүктөр көп. Мисалы, 2018-2019-жылдары “Балдар оюндар кербени” иш-чарасын Кыргызстандын 7 областында уюштуруп, өткөрүлгөн. Бул иш-чара кыргыздардын улуттук оюндарын жайылтуу жана келечек муундарга улуттук баалуулуктарды таанытуу максатында уюштурулган. Натыйжада, иш-чаранын алкагында кыргыздардын улуттук спорттук оюндарынын 25 түрү ойнотулуп, өсүп келе жаткан жаштарга улуттук оюндарды таанып-билүү түшүнүгүн калыптандыруу ишке ашты. Кыргыз элинин улуттук мурастары муундан-муунга өтүп, үзгүлтүксүз өнүгүп-өсүп турган ыкмалардын, усулдардын материалдык жана метериалдык эмес түрү болуп саналат. Аларга улуттук тамак-аш, улуттук кийим-кече, улуттук оюндар, улуттук аңчылык, күлүк таптоо, тайган салуу ж.б. улуттук аспабдар, ыйык жерлер, кол өнөрчүлүк ж.б.у.с. болгон бардык мурастарды киргизүүгө болот.

Көчмөн элибиздин муундан-муунга өтүп келе жаткан маданиятынын салттуу көрүнүштөрү, түрдүү аспаптарда (комуз, темир ооз комуз, жыгач ооз комуз, чоор, сыбызгы, чыңыроон, кыл кыяк, добулбас, сурнай, керней ж.б.) ойной да, ошолордун коштоосунда ырдай, бийлей да билишкен. Элдик кол өнөрчүлүктүн түрлөр күндөлүк жашоо шартыбызда жана көркөмдүктү көздөй турган улуттук кийим-кечектерибиз (улуттук үлгүнүн жалпы аталышы) ж.б. башка улуттардан айырмалап турат [1].

Этнотуризм аркылуу кол өнөрчүлүк менен улуттук баалуулуктарды сактап калуу, келечек муундарга өткөрүп берүү мүмкүнчүлүгү бар. Келген туристтердин кызыгуусун дагы арттыруу үчүн улуттук кол өнөрчүлүктүн көптөгөн түрлөрүн туристтик-рекреациялык аймактарда уюштуруу зарылчылыгы бар. Анткени, келген туристтер мамлекеттин улуттук колоритин чагылдырган буюмдарга өзгөчө көңүл бурат. Ал үчүн биз улуттук кол өнөрчүлүк менен алектенген уста, уз, чебер, зергерлер ж.б. тартып, туризмди уюштурууга мүмкүн болгон айыл жерлериндеги калкка чакан ишканаларды куруп берүү жагын ишке ашырышыбыз зарыл.

Кыргызстанда туристтик-рекреациялык зор мүмкүнчүлүктөр бар. Этнотуризмди, өзгөчө улуттук мурастарды жандандыруу үчүн айыл чарба, экологиялык, климаттык, экономикалык ж.б. шарттар толук жооп берет. Рынок шартында бул тармакты өнүктүрүү зарыл. Улуттук мурас катмарына ээ болгон жергиликтүү калк кол өнөрчүлүктөн (жыгач, темир иштетүү ж.б.) жана мал чарбачылыктан (жүн, тери ж.б. өндүрүү) алынган сырьелордон пайда болгон улуттук буюмдарды колдонуп келишкен.

Мал чарба тармагындагы иштетүүдөн жасалган кийиз, калпак, чепкен, шөкүлө, сувенирлер ж.б., ал эми жыгачтан жасалган идиш-аяк, комуз, чоор, көөкөр, сувенирлер

ж.б. улуттук колоритти чагылдырган буюм-тайымдар келген чет элдик туристтердин кызыгуусун арттырып келүүдө.

Этнотуризм тармагы аркылуу улуттук мурастарды өнүктүрүү, дегеле элдик маданият, эң орчундуу жана учурдагы актуалдуу маселелеринин бири болуп саналат. Кыргызстанда этнотуризмди өнүктүрүүдө улуттук мурастарды, анын ичинен кол өнөрчүлүктү (чеберчилик, устачылык) иштетүүдө товарларды өндүрүү үчүн жеке ишканалар бар.

1-таблица

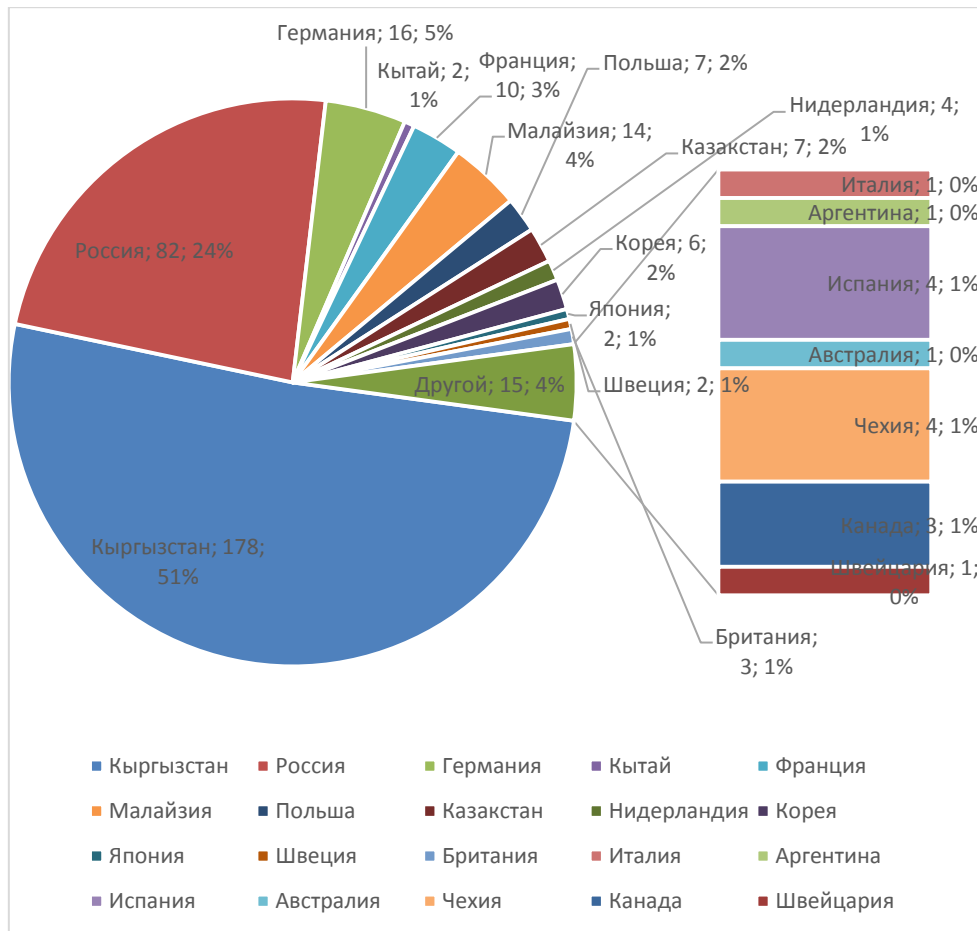
Ош областында туризм үчүн улуттук товарларды өндүрүү					
Буюмдун аталышы (даана)	2012	2013	2014	2015	2016
Эркектердин улуттук костюму	3016	6366	1147	1008	2760
Улуттук көйнөк	2739	2357	4677	4818	1323
Сувенирлер, миң сом	10413	15616,9	10659,1	13630,6	6273,7
Калпак	43211	51428	59817	64408	24075
Улуттук килем	1907	1924	1086	1237	1599
Боз үй	8	6	15	23	40

Маалымат булагы: 2016-жылкы КР Улуттук статистика комитетинин маалыматтары [3].

1-таблицада Ош областында 2012-2016-жылдары улуттук товарларды өндүрүү боюнча маалымат келтирилген. Ал эми акыркы 3 жыл ичинде бул товарларга болгон суроо-талап күчөп, өндүрүлгөн товарлардын саны кескин түрдө көбөйүшү ишкерлердин улуттук баалуулуктарды өнүктүрүүгө болгон кызыгуусун күчөтүп келүүдө.

Кыргыздын оймо чиймелери, ат жабдыктары, боз үйү, колдо токулган таар-килемдери өнүккөн Батыш өлкөлөрүндө жогору баада суроо талапка ээ. Ошону менен катар улуттук тамак-ашты даярдоодогу жасоо өзгөчөлүгү, рецепти да этнотуризмди өнүктүрүүгө түрткү берет. Тактап айтканда, койду союу жана жиликтөө эрежелери, беш бармакты жасоо, боорсок ж.б. ушул сыяктуу тамак-аштарды жасоо менен чет элдик туристтерди кызыктыруу жана этностилдеги ашкананы өнүктүрүү керек. Мисалга Ош шаарындагы “Этно отель”, “Этнокафе” жана “Саймалуу-Таш” көркөм галереясы сыяктуу мекемелер туристтер үчүн кызмат көрсөтүүдө. 1-диаграммада көрсөтүлгөндөй улуттук стилдеги “Этно отель Ош” мейманканага кызыгып келген туристтердин саны жыл сайын өсүүдө. 2019-жылдын май айынан декабрь айына чейинки келген туристтердин саны 363 адамды түзүп, мурунку жылдарга салыштырмалуу 3%га өскөнү байкалды. Мындай көрүнүш, этнотуризмге болгон талаптын күчөшүнө түрткү берет. Ошого байланыштуу этностилдеги кафелер, мейманканалар, эс алуучу парктар ж.б. саны көбөйүүдө

(1-диаграмма).

1-диаграмма “Этно отель Ош” мейманканасына келген туристтердин 2019-жылдын май айынан декабрь айына чейинки көрсөткүчү.

Демек, аймакта этнотуризмди өнүктүрүүдө төмөндөгү иш-чараларды ишке ашыруу зарыл:

- улуттук мурастарды коргоо боюнча мамлекеттик долбоорду иштеп чыгуу;
- улуттук мурастарды жайылтуу үчүн дүйнөлүк маалымат каражаттарында маалыматтарды популяризациялоо;
- маалыматтарды санарип аркылуу жүргүзүү жана электрондук база түзүү менен дүйнөлүк интернет желелерине жайгаштыруу ж.б. жумуштарды ишке ашыруу.

Келечекте эс алууга ыңгайлуу үйлөрдү салуу, конкреттүү туризм маршруттарын иштеп чыгуу, инфраструктураны эл аралык талапка төп келгидей жасоо (чет элдик айрым тажрыйбалуу мекемелер менен биргеликте иш алып барууну күчөтүү), чет тилдерди үйрөтүүчү борборлорду көбөйтүү, этнотуризмдин келечегин жеткиликтүү чагылдырган чет тилдеги мазмундуу жарнамаларды даярдоо керек.

Азыркы күндө улуттук мурастардын объектиси аныктап, тактап, практикалык көндүмдөргө, ыктарга ээ болгон билимдүү адистерди даярдоону жакшыртуу зарыл.

Ошондуктан кыргыз элинин салттык маданиятын калыптандыруу мектептен, керек болсо бала бакчадан окутуп-үйрөтүлүүсү зарыл деп эсептейбиз. Маданиятка адамдын иш-аракетинин бардык түрлөрү жана анын натыйжалары кирет. Мисалы, турак-жай, кийим-кече, тамак-аш, курал-жарактары, эмгек куралдары ж.б. Мында өспүрүмдөр боз үйдү тигип же чечүү аркылуу анын түзүлүшү менен таанышуу жай күндөрү шырдак жасоого катышуу, кол өнөрчүлүк менен иш алып барган үй-бүлөөлөр менен байланышып практикалык иштерди өткөрүүгө тартылуусу керек. Мындай учурда мектеп, ата-эне жана окуучулардын ортосунда болгон байланыштар чыңдалат [4].

Ошондой эле этнотуризмди өнүктүрүү үчүн жеткиликтүү мыйзамдарды иштеп чыгуу жана ушул чөйрөдө алектенген ишкерлерге түрдүү багыттагы колдоо көрсөтүү керек. Этнотуризмди өнүктүрүүнүн башкы максаты – улуттук мурастардын комплекстерин түзүп, материалдык жана руханий жактан багыт алган туристтик индустрияны өнүктүрүү болуп эсептелет. Буга байланыштуу туризмдин бул тармагын өнүктүрүү үчүн төмөндөгү сунуштарды эске алуу зарыл:

- этнотуризмди өнүктүрүүдө жеңилдетилген инвестицияларды тартуу;
- этно мейманканалар, этно комплекстер, этнокафелер ж.б. дестинациясын түзүү;
- туризм тармагында иш алып барган ишкерлердин жоопкерчилигин күчөтүү;
- улуттук маанидеги маалыматтардын, көрнөк-жарнактардын базасын түзүү;
- салттык материалдык маданиятты таанып билүү үчүн мектептен баштап окутуу.

Адабияттар

1. А.Акматалиев Кыргыздын кол өнөрчүлүгү Кыргызстан 1996, 328б.,
2. Кыргыз туусу газетасы, 24.04.2012 Билим тарых улуттук философия
3. Улуттук статистика жыйнагы 2016.
4. Ө. Салаев Кыргыз элинин салттык материалдык маданияты, Бишкек, 2018
5. <https://www.bbc.com/kyrgyz/kyrgyzstan-41902016>